

L. Balogh Béni

Ion I. C. Brătianu és Nagy-Románia konszolidációja az 1920-as években

1919. augusztus 5-én Nagyszébenben Románia miniszterelnöke, Ion I. C. Brătianu beszédet mondott erdélyi román vezetők előtt. Ebben felelevenítette a román nép évszázados törökellenes harcait, majd bejelentette hallgatóságának, hogy előző nap a román csapatok ünnepélyesen bevonultak Budapestre és megszállták a várost. A győzelmet európai összefüggésekbe helyezve, lényegében kijelölte Románia középhatalmi helyét a térségben. Messze túllépve az etnikai elven, országa befolyását (szerencsés esetben akár még az országhatárt is) a „mitikus” természetes határvonalat jelentő Tisza folyón túlra toltta volna ki, Közép-Európa szívéig. Az egész román politikai elittel együtt őt is áthatotta a birodalmi kísértés ábrándja, és mintha megmámorosodott volna a nemzetépítés hirtelen bekövetkezett, váratlanul nagy sikereitől, a korábbiaknál is jobban elragadta a területszerzési hév.

Ezekben a napokban úgy érezte, elérkezett addigi politikai pályafutása csúcspontjára. Ezt az „ösellenségnek” számító magyarok – egyben a bolsevizmus – legyőzése és Magyarország nagy részének katonai megszállása jelentette számára. Erre az 1919. július 20-án kezdődött, a Tiszántúl felszabadítását célzó magyar offenzíva visszaverését követő ellentámadás nyomán került sor. A román királyi családdal együtt jelen volt a július 29–30-án kezdődött sikeres tiszai átkelésnél, majd csapatai augusztus 3-i temesvári bevonulásán, hazafelé menet pedig megállt Gyulafehérváron és – mint említettük – Nagyszébenben. Politikusi pályájának legjobb időszaka volt az a hét nap, amit 1919. július legvégén, augusztus elején Magyarországon és Erdélyben töltött – emlékezett vissza később.

Tekintsük át röviden Ion I. C. Brătianu politikai pályafutását, majd vizsgáljuk meg, hogy az 1920-as években miként konszolidálta Nagy-Romániát, amelynek egyik megteremtője volt.

„Románia jó csillagzata”

Ion (Ionel) I. C. Brătianu (1864–1927) a Kárpátoktól délre fekvő Argeş megyében született. A bojári, azaz nemesi eredetű Brătianu család neve szorosán összefonódott a modern román nemzeti állam kialakulásának történetével. Apja, Ion C. Brătianu (1821–1891) fontos szerepet játszott 1866-ban I. Károly, azaz Hohenzollern-Sigmaringen Károly porosz herceg román

fejedelemmé választásában. Románia legrégebbi és egyik legjelentősebb politikai pártja, a Nemzeti Liberális Párt alapítója, majd első elnöke, 1876 és 1888 között pedig rövid megszakítással Románia kormányfője volt. Az ő miniszterelnöksége idején, 1878-ban nyerte el Románia a teljes állami függetlenségét. Nyolc gyereke született, közülük Ion (becenevén Ionel) a legidősebb fiú volt. Apja ösztönzésére a mérnöki pályát választotta, egyetemi diplomáját Párizsban szerezte meg 1889-ben. Hazatérését követően a román állami vasúttársaság szolgálatába állt, és ő intézte a kiterjedt családi birtokok ügyeit is.

Harminckét évig tartó, sikeres politikai pályafutását 1895-ben kezdte el. Abban, hogy végül a politikai pálya mellett döntött, fontos szerepet játszott az ún. „okkult”, azaz rejtett, a nagy nyilvánosság előtt ritkán szereplő, de a romániai nemzeti liberális pénzügyi-gazdasági körök érdekeit a 19. század végén, a 20. század elején sikerrel érvényesítő csoportosulás („Oculta”). Ennek tagjai győzték meg e lépés szükségességéről, abban bízva, nem alaptalanul, hogy Brătianut hatalomba segítve, általa tudják majd a leghatékonyabb módon képviselni a román banktőke és polgárság érdekeit az „idegen” konkurenciával szemben. Politikai karrierje meredek emelkedésében az „okkult” támogatása mellett az édesapja munkássága iránt érzett általános tisztelet és nagyrabecsülés is közrejátszott. Parlamenti képviselő lett, és a Nemzeti Liberális Párt kormányaiban különböző miniszteri tisztségeket töltött be. Belügyminiszterként Alexandru Averescu hadügyminiszterrel együtt kemény kézzel verte le az 1907-es nagy parasztfelkelést, becslések szerint 3–4 ezer személy eshetett áldozatul a megtorlásnak. 1908-tól 1910-ig volt első ízben miniszterelnök, közben megválasztották a Nemzeti Liberális Párt elnökévé is, amely tisztséget élete végéig viselte. Ezzel a politikai hatalom csúcsára került, és az ezt követő két évtizedben döntő befolyást gyakorolt országa életére még akkor is, amikor éppen nem volt kormányfő. Személye ugyanakkor – elsősorban pártszimpátiák alapján – mindvégig mélyen megosztotta a korabeli Románia közvéleményét: sokan a „gondviselés küldöttének”, mások a „szerencse kegyeltjének” tartották. I. Ferdinánd király, akire nagy befolyása volt, „Románia jó csillagzatának” nevezte, ellenfelei pedig „koronázatlan királyként” is emlegették.

A sorsfordító 1914–1918 közötti periódusban ismét ő volt Románia miniszterelnöke. Legfőbb célját Erdély megszerzése képezte, erre azonban csak az antant győzelme esetén volt reális esély. Éppen ezért két év semlegességi politika után – annak ellenére, hogy Románia formálisan a Központi Hatalmak szövetségese volt – 1916. augusztus 17-én Bukarestben titokban megállapodott az antant képviselőivel Románia hadbalépéséről és az ország területének megnagyobbításáról. Tudta, hogy a Monarchia megtámadásával hatalmas kockázatot vállal, de úgy vélte, a román nemzeti célkitűzések megvalósítására, az összes román egy államban való

egyesítésére ez a legalkalmasabb pillanat. Háborús terveibe azonban több hiba csúszott, így például lebecsülte a várható ellenállást, és a román hadsereg is felkészületlen volt. Az augusztus 27-én megindított erdélyi román támadás ezért rövid időn belül összeomlott, a központi hatalmak csapatai Bukarestet is elfoglalták, a román kormány és a királyi udvar pedig a moldvai Iași városába menekült. Ekkor minden veszni látszott és úgy tűnt, hogy az általa követett politikai irányvonal teljes kudarcot vall. 1918. február 8-án le is mondott miniszterelnöki tisztségéről, mivel nem akarta elvállalni a központi hatalmakkal kötendő megalázó különbékével járó felelősséget.

1918 őszén, az antant katonai sikerei nyomán váratlanul ismét felcsillant a remény, a francia kormány pedig megüzente Iași-ba, hogy Románia mielőbb lépjen vissza a hadviselő államok sorába. Ez végül egy nappal a háború befejezése előtt, 1918. november 10-én történt meg, az antanthatalmak pedig néhány hét hezitálás után elismerték Románia szövetségi státusát. Brătianu ezáltal teljes mértékben igazolva látta addigi politikáját. 1918. december 12-én ismét miniszterelnök és egyben külügyminiszter lett, 1919 januárjától pedig több mint fél évig ő vezette a párizsi békekonferencián résztvevő román delegációt. Párizsban mértéktelen területi követelésekkel állt elő, és az 1916-os bukaresti titkos szerződésben foglalt román határok mellett érvelt. Hajthatatlan álláspontot képviselt Bánság ügyében, ellenezte a térség megosztását a szerb állammal. Felháborította, hogy a győztes kisállamok, köztük Románia, csupán másodlagos szerepet tölthetnek be a békekonferencián, és hevesen tiltakozott a tervezett kisebbségvédelmi szerződés megkötése ellen is. Mivel nem sikerült álláspontját érvényesítenie, 1919. július 2-án csalódottan és sértődötten hazautazott, Párizsban maradt helyettesét pedig azzal az utasítással látta el, hogy „nem tárgyalunk és ellenállunk”.

Néhány hét múlva azonban, július végén, augusztus elején, a román csapatok budapesti bevonulásával egyidőben – mint már írásunk elején említettük – pályája csúcsára ért. 1919 szeptember 12-én viszont azzal az indokkal, hogy a békekonferencia figyelmen kívül hagyta az 1916-os bukaresti szerződést, a kisebbségvédelmi szerződés pedig korlátozná Románia függetlenségét, benyújtotta kormánya lemondását. Nagy-Románia első, 1919 novemberében tartott parlamenti választásán pártja vereséget szenvedett, a parlament ülésén pedig a hosszúsága miatt két részben, december 16-án és 17-én elmondott beszédét az erdélyi román képviselők többsége tüntető közömbösséggel fogadta. Ez előrevetítette Brătianu és az erdélyi román vezetők egy részének (mint például Iuliu Maniu) későbbi szembenállását Erdély Románián belüli helye és szerepe kapcsán.

„Félelmetes koronázatlan király”

Az 1922–1926 közötti hosszú és az 1927. évi, alig néhány hónapos kormányzása idején Brătianu a korabeli Romániában oly gyakran hangoztatott „önmagunk által” („prin noi înșine”) jelszó maximális érvényre juttatását követte. Ez a román középosztály, elsősorban a Nemzeti Liberális Párthoz és a Román Bankhoz kötődő regáti ipari–pénzügyi körök uralmának megerősítését, az idegen gazdasági érdekeltségek legalább részbeni államosítását, az állami és a magánszektor új együttműködésének kialakítását, az iparosítás felgyorsítását jelentette.

Teljes mértékben ellenőrizte pártját és ezáltal az egész országot. Sógora, és egyben Mária királyné szeretője: Barbu Știrbey révén döntő befolyása volt I. Ferdinánd királyra is, olyannyira, hogy sokan őt tartották „az ország félelmetes koronázatlan királyának”. Szinte minden lehetséges eszközt bevetett azért, hogy megtartsa és megszilárdítsa hatalmát. A kormányzásai idején rendezett 1922-es és 1927-es parlamenti választásokon elszabadult a terror. Maniu évekkal később így emlékezett vissza az 1922-es választásokra: „A választások a legvadabb korrupció, vesztegetés, letartóztatások, lázadásra szítás, jelöltek elfogatásának, fogvatartásának eredménye... Bizonyítékaink vannak, hogy szavazólapokat loptak el, s a kihirdetett eredmény sok területben hamis.” Az öt évvel későbbi választásokat pedig a neves román történész, Nicolae Iorga az alábbi szavakkal kommentálta a sajtónak: „Undorodom! Azt hiszem, hogy a román politika évkönyveiben nem létezik nagyobb disznóság, mint ennek a választásnak az eredménye.”

Minden súlyos anomália és a hatalommal való nyílt visszaélései ellenére az 1922–1926 közötti kormányzásával Brătianu jelentős mértékben hozzájárult a megnagyobbodott ország intézményrendszerének megszilárdításához. 1922-ben Gyulafehérváron megszervezték Nagy-Románia első királya, Ferdinánd, valamint felesége, Mária királyné koronázási ünnepségét, az azt követő évben pedig elfogadták az új alkotmányt, amely szerint Románia alkotmányos monarchia és egységes, oszthatatlan nemzetállam; 1925-ben a parlament megszavazta a közigazgatási, 1926-ban pedig az új választási törvényt. Mandátuma lejártával még ugyanazon év tavaszán lemondott, hogy aztán 1927 júniusában mindössze öt hónapra, novemberben bekövetkezett váratlan haláláig újból visszatérjen a hatalomba.

„Regáti”, azaz Kárpátokon túli politikusként miként viszonyult Erdélyhez és az ott élő románokhoz, illetve magyarokhoz? Elsősorban úgy, hogy elvetett mindenféle regionalizmust, az új tartományok, köztük Erdély minél gyorsabb és teljesebb integrációját szorgalmazta. Pártolta a regátiak gyakran gátlástalan térfoglalását, meghódított területként, szinte gyarmatként kezelte Erdélyt. Az volt az álláspontja, hogy azt nem az 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozatokkal szereztek meg, hanem fegyveres és diplomáciai eszközökkel.

A Romániához került jelentős számú, jóval több mint másfél millió magyarhoz ellentmondásos módon viszonyult. Egyrészt meg volt győződve arról, és ezt nyíltan hangoztatta, hogy a romániai kisebbségi kérdés hosszabb távon csak az asszimiláció útján oldható meg, másrészt pedig – legalábbis a szavak és a politikai nyilatkozatok szintjén – igyekezett megengedőnek és nagyvonalúnak mutatkozni. Két nappal újbóli miniszterelnöki beiktatása után, 1922. január 21-én fogadta Ugron István erdélyi magyar politikust, az Osztrák–Magyar Monarchia egykori diplomatáját, az 1921 őszén felfüggesztett erdélyi Magyar Szövetség egyik alelnökét. Elmondta neki, hogy „a magyarsággal szemben határozott rokonszenvet érez, és amennyiben a magyarok számolnak a változott viszonyokkal és beilleszkednek a román állam kereteibe, számíthatnak támogatására minden kulturális kérdésben és nyelvük szabad használatában. Ő már mint szabadelvű is, a tökéletes egyenjogúságot és a kisebbségi jogok teljes elismerését óhajtja biztosítani.” Valódi szándékait ennél sokkal jobban kifejezték bizalmasa, Nicolae Mișu udvari miniszter szavai, akivel Rubido-Zichy Iván, a bukaresti magyar követség vezetője 1922 decemberében éppen a miniszterelnökkel tett közös sétája után találkozott. A követjelentés szerint Mișu „láthatólag utóbbi mentalitásának közvetlen hatása alatt állott”, és kifejtette: „a nemzeti kisebbségek úgyis arra vannak kárhóztatva, hogy idővel a többség tengerébe olvadjanak be”. A kisebbségvédelmi szerződést pedig – mondta Mișu – nem kell komolyan venni, „mert egy-két generáció után kellő lavírozás után oda fejlődnek a dolgok, hogy kisebbségekről már nem is lesz szó. Természetesen erre 40–50 év leforgása szükséges.” A „kellő lavírozás” lényegében a kisebbségek – köztük a magyarok – diszkriminálását, az erdélyi városok elrománosítását, a gazdasági pozíciók megszerzését jelentette, amint azt testvére, a Nemzeti Liberális Pártban rendkívül befolyásos Vintilă I. C. Brătianu volt pénzügyminiszter többször is egyértelműen leszögezte.

*

Ion I. C. Brătianu kivételes tehetségű államférfinak számított. Távlatokban gondolkodott, jó helyzetfelismerő képességgel rendelkezett, és szívós következetességgel igyekezett elérni céljait. Ezek közül a legfontosabbakat: a román nemzeti törekvések megvalósítását, országa határainak kiterjesztését, majd a megnagyobbodott ország konszolidálását sikerült elérnie. Reálpolitikus volt, aki nem válogatott a diplomáciai eszközökben, és gyakran ravaszsághoz, vagy éppen tárgyalópartnerei megtévesztéséhez folyamodott. Belpolitikájában kiváló hatalomtechnikusnak bizonyult, manipulálta és kijátszotta egymás ellen politikustársait. Elsősorban pártja hatalmi érdekeit tartotta szem előtt, támogatta párthívei gazdagodását, és

ezért szemet hunyt a korrupció fölött is. Ha érdekei úgy kívánták, az erőszakos eszközök alkalmazásától és a választási eredmények meghamisításától sem riadt vissza. Sok esetben a szerencse is a kezére játszott. Pályája kezdetén szinte behozhatatlan előnybe került riválisaival szemben az apja személyét övező tisztelet és megbecsülés, valamint a belpolitikai téren befolyásos háttérhatalmat jelentő pénzügyi–gazdasági körök támogatása révén. Nagy-Románia létrehozását pedig a kedvező külpolitikai konstelláció és az első világháború ilyen szempontból szerencsés kimenetele is segítette.